

of which the Medical College was established in place of the Pharmacy Ordinance. The article also analyzes the development of secondary medical education in the territory of the Russian Empire. The features of the emergence, training, responsibilities and activities of paramedics are described. Characterization of different kinds of medical paramedics, which arose after 1870, is given. The principles and features of military and public medicine are considered.

The Zemstvos and their role in the development of domestic medicine are described. Particular attention is paid to the organization of providing publicly available medical care in Zemsky hospitals. The rural dormitories as an indispensable part of the system of rural medicine are described. The statistics on the number of medical colleges in 7 Ukrainian provinces are submitted: Basarabiia, Ekaterinoslav, Poltava, Tavriia, Kharkiv, Kherson and Chernihiv.

Relying on the magazines of Sumy ordinary district Zemstvo collections, the features of the provision of medical care and the state of morbidity in the Sumy district are discussed. Information about the assistant in village Old (Stare) is given. Also, the article features the taxation of peasant communities of Sumy district in order to receive funds for the maintenance of public education and medical care in the region. The difficulties in recruiting medical personnel, as well as the allocation of insufficient funds for their maintenance are described. The indicated salary wages of the paramedic in village Old (Stare) in 1882 are shown. Provided statistics on the total population of Sumy District and village Old (Stare), in particular, data on the growth or decrease of population in each village district of the county, the indicated information about the distribution in the village is given. Many old infectious diseases such as typhus and diphtheria, in addition, indicate that citizens of the village Old often suffered from fever. The table of morbidity of the population as of 1890 is also presented.

Key words: health protection, village Old (Stare), Sumy district, medical aid, paramedic, doctor, Zemstvo medicine.

УДК 613.84

Ганна Латіна

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-8483-2490

DOI 10.24139/2312-5993/2018.03/131-141

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ТЮТЮНОПАЛІННЯ НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковою базою профілактики неінфекційних захворювань у всьому світі є концепція факторів ризику, до яких належить тютюнопаління як одна з важливих медико-соціальних проблем сьогодення. Мета дослідження – оцінити ефективність упроваджених профілактичних заходів щодо тютюнопаління серед учнів 11–17 років на базі «Школи здоров'я» закладу загальної середньої освіти. У даній роботі нами проаналізовано результати досліджень Глобального опитування підлітків щодо тютюнопаління м. Суми 2013 і 2018 роках на прикладі закладу загальної освіти. У результаті дослідження встановлено ефективність упровадження профілактичних заходів щодо тютюнопаління серед учнів 11–17 років у межах освітньої здоров'язберезувальної технології «Школи здоров'я» закладу загальної середньої освіти за ключовими напрямками: доступ до тютюну, їх ставлення до припинення паління, пасивне тютюнопаління, роль оточення (родина, друзі, школа) в боротьбі з тютюнопалінням.

Ключові слова: тютюнопаління, фактори ризику, здоров'я, здоров'язбереження, підлітки.

Постановка проблеми. Однією з сімнадцяти Цілей стійкого розвитку ООН до 2030 року є забезпечення можливості населення вести здоровий спосіб життя, що можливо досягти завдяки програмам із профілактики неінфекційних захворювань через інформаційно-просвітницькі заходи щодо здорового способу життя та факторів ризику для здоров'я [8]. Науковою базою профілактики неінфекційних захворювань у всьому світі є концепція факторів ризику. У сучасних умовах Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) виокремила фактори ризику, серед яких провідне місце посідає тютюнопаління поряд із підвищеним артеріальним тиском, рівнем холестерину в крові, зловживанням алкоголю, підвищеною масою тіла, малорухливим способом життя [7].

На сьогодні незаперечним фактом є серйозність тютюнопаління як медико-соціальної проблеми. За даними ВООЗ, у світі тютюн палять більше одного мільярда людей. Щорічно тютюн призводить до смерті майже шести мільйонів чоловік без урахування 600 000 осіб, які вмирають від пасивного паління [4].

Важливість вивчення стану тютюнопаління серед різних верств населення підтверджується державною політикою з контролю над тютюном в Україні, яка визначається: Рамковою Конвенцією ВООЗ із боротьби проти тютюну; Законом України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» та іншими законодавчими актами; статтею 427 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і державами в межах попередження та контролю за неінфекційними хворобами через обмін інформацією й найкращими практиками, пропагування здорового способу життя, визначення основних детермінант здоров'я та проблем у галузі охорони здоров'я, зокрема через імплементацію Рамкової конвенції з контролю над тютюном.

Аналіз актуальних досліджень. За даними ВООЗ 2009 року, Україна посідає 7 місце у світі за рівнем поширеності тютюнопаління серед дорослого населення (26,3 %) [1]. За даними звіту 2016 року, кількість курців серед населення України становила 6,48 млн. осіб [9].

У розвинених країнах із високим рівнем життя також реєструється значна поширеність тютюнопаління. Європейський регіон займає перше місце у світі за рівнем поширеності паління сигарет підлітками. Середній показник по регіону – 19,2 %, на другому місці – Американський регіон – 14,3 %. Найнижча частка курців виявлена в Південно-Східному та Середземноморському регіонах – 5,9 % та 4,9 % відповідно [1].

Так, обстеження швейцарських школярів віком 12–14 років свідчить, що 80 % з них ризикують стати курцями. Регулярними курцями є 11 %

американських дівчаток і хлопчиків, які навчаються в 7–12 класах. Серед литовських курців 5–9 класів щодня палять до 20 %, тоді як у Хорватії 19,3 % хлопчиків та 21,3 % дівчаток [2].

Результати останнього опитування підлітків, проведеного у 2010–2011 р., показали, що Україна продовжує займати лідируючі позиції по рівням поширеності тютюнопаління серед підлітків – 3-є місце в Європейському регіоні після Італії та Чехії [1]. Поширеність паління серед населення України віком 12 років і старше у 2016 р. становила 19,3 % Поширеність щоденного паління серед підлітків 14–17 років у 2016 р., навпаки, скоротилася і становила 2,1 %, тоді як у 2015 р. вона дорівнювала 2,9 % [9].

У 2011–2015 рр. частка молодих людей (15–17 років), які палили хоча б один раз за останні 30 днів, зменшилася з 35,2 % до 25,7 % серед хлопців та з 24,2 % до 13,2 % серед дівчат, загалом із 29 % у 2001 р. до 19 % у 2015 році. Проте цей звіт також виявив, що у 2015 р. за останні 30 днів хоча б раз палили електронні сигарети 5,5 % підлітків, а кальян – 11,3 % підлітків [9].

Поширеність тютюнопаління серед підлітків м. Суми у 2013 році за результатами опитування складає $26,7 \pm 2,3$ %, що є несприятливою прогностичною ознакою з точки зору формування здоров'я дітей та підвищення частоти паління осіб працездатного віку [6].

Таким чином, як зазначають провідні науковці ДУ «Інститут громадського здоров'я імені О. М. Марзєєва НАМН України» О. В. Добрянська, Н. С. Полька, О. В. Бердник, О. М. Юрчук, 80 % дорослих курців починають палити у віці до 18 років. Тому особливо важливим є дослідити поширеність тютюнопаління серед учнів підліткового віку, які, по-перше, є групою ризику щодо залучення до даної шкідливої звички, саме в підлітковому віці виникають передумови для формування нікотинової залежності в майбутньому; по-друге, тютюнопаління є емпіричним індикатором девіантної (ризикованої) поведінки, яка часто поєднується в подальшому із вживанням алкоголю, а іноді – і наркотичних речовин [3].

Актуальність дослідження поширеності шкідливих звичок серед учнівської молоді підтверджується Концепцією Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір», яка передбачають розробку й упровадження новітніх технологій мінімізації факторів ризику захворювань та створення сприятливого для здоров'я середовища на основі даних наукових досліджень (Розпорядження КМУ від 31 жовтня 2011 року № 1164-р.).

Мета статті – оцінити ефективність упроваджених профілактичних заходів щодо тютюнопаління серед учнів 11–17 років на базі «Школи здоров'я» закладу загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Оцінка поширеності тютюнопаління серед учнів закладу загальної середньої освіти на базі «Школи здоров'я» м. Суми проводилась у межах регулярного Глобального опитування підлітків

фахівцями ДУ «Інституту громадського здоров'я імені О. М. Марзєєва НАМН України» та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка відповідно до Глобальної системи контролю над тютюнопалінням із ініціативи ВООЗ із метою отримання інформації щодо поширеності тютюнопаління серед підлітків у 2013 і 2018 роках. Анкета, яку використовували для опитування, була уніфікованою й містила запитання по ключовим напрямкам: доступ до тютюну, їх ставлення до припинення паління, пасивне тютюнопаління, роль оточення (родина, друзі, школа) у боротьбі з тютюнопалінням.

У результаті оцінки поширеності тютюнопаління серед учнів 2013 року в закладі загальної середньої освіти в межах діючої освітньої здоров'язбережувальної технології «Школи сприяння здоров'ю» впроваджено заходи щодо формування здорового способу життя [5, 6]. У даній роботі нами проаналізовано результати досліджень Глобального опитування підлітків щодо тютюнопаління м. Суми 2013 і 2018 роках на прикладі закладу загальної освіти.

Дослідження базувалося на опитуванні учнів 5–11 класів (11–17 років). У 2013 році в опитуванні взяли участь 136 учнів, у 2018 році – 199 учнів.

Отримані дані підлягали математичній та статистичній обробці за допомогою прикладної програми «STATISTICA 6,0».

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного дослідження підтверджують динаміку змін поширеності тютюнопаління серед підлітків України [1]. Установлено зниження поширеності тютюнопаління серед учнів, які мали спробу паління тютюну у 2,3 рази (з 69,85 % до 30,15 %, $p \leq 0,01$). Сприятливою прогностичною ознакою є зменшення на 35 % питомої частки підлітків, які почали палити у віці до 10 років (з 67,35 % до 32,65 %, $p \leq 0,01$). Позитивними є зміни думки щодо шкідливості пасивного куріння. Так, у 4,3 рази збільшилася впевненість підлітків у цьому питанні (з 18,83 % до 81,17 %, $p \leq 0,01$).

Також зменшилася кількість цигарок, які підлітки палили за добу. До 2018 року у 3,5 рази збільшилася частка підлітків, які палять менше 1 цигарки на день (з 22,28 % до 77,72 %, $p \leq 0,01$), у 1,86 рази більше стали палити 1 цигарку на день (з 35 % до 65 %, $p \leq 0,05$), що свідчить про несформовану залежність і можливість куріння «за компанію» – риса, притаманна підлітковому віку. Однак, позитивним є факт зменшення у 2,67 рази частки підлітків, які палять від 6 до 10 цигарок за день (з 72,73 % до 27,27 %, $p \leq 0,01$) та у 2 рази частки дітей зі звичкою палити від 11 до 20 цигарок (з 66,67 % до 33,33 %, $p \leq 0,05$). Не встановлено вірогідної відмінності в роках обстеження з факту паління підлітками від 2 до 5 цигарок (по 50 %), що може свідчити про критичну, розповсюджену кількість цигарок серед учнів.

Однією з ознак високого ступеню ніотинової залежності є потреба в сигареті зранку (одразу після пробудження) [6]. У 2018 році реєструється вірогідне зменшення частки підлітків, які завжди зранку палять у 2,3 рази (з 70 % до 30 %, $p \leq 0,05$) на відміну від збільшення частки дітей, які інколи зранку перш за все палять у 1,5 рази (з 40 % до 70 %, $p \leq 0,05$).

На підтвердження факту ніотинової залежності та усвідомлення ризику тютюнопаління, за останні 5 років підлітки змінили свою думку щодо можливості кинути цю шкідливу звичку. Так, частка підлітків, які вважають, що можуть кинути палити, коли самі захочуть зменшилась у 2,7 рази (з 72,97 % до 27,03 % $p \leq 0,05$), що може свідчити про наявність в оточенні роз'яснювальної роботи з приводу ніотинової залежності й важливість професійної допомоги під час позбавлення від шкідливої звички. Адекватно оцінюють свої сили в позбавленні від такої звички лише 13,33 % підлітків у 2018 році в порівнянні з 86,67 % у 2013 році ($p \leq 0,01$).

На жаль, встановлено негативну тенденцію у зменшенні частки курців, які б хотіли припинити палити в даний час у 3,37 рази (з 77,14 % до 22,86 %, $p \leq 0,05$), що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення заходів із агітації курців до здорового способу життя.

За 5 років у підлітків відбулася трансформація мотивів кинути палити з домінуючих у 2013 році «турбота про здоров'я» (86,49 %), «важливість думки родини» (75 %), «важливість думки друзів» (75 %) до «заощадження грошей» (60 %) у 2018 році (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка змін мотиваційних установок кинути палити учнями
за 2013–2018 рр (%)**

Мотив кинути палити	2013 рік	2018 рік	Всього
Турбота про здоров'я	86,49	13,51	100
Збереження грошей	40	60	100
Важливість думки родини	75	25	100
Важливість думки друзів	75	25	100

Важливим для формування навичок здорового способу життя є оточення підлітка, приклад його родини, друзів. У результаті опитування встановлено зростання частки родин, у яких батьки не палять, у 1,7 рази (37,04 % до 62,96 %, $p \leq 0,05$) та палять обидва (100 % у 2018 році). Зменшується частка родин із курцями: батьком (з 54,46 % до 45,54 %, $p \leq 0,05$) або матір'ю (з 72,41 % до 27,59 %, $p \leq 0,01$).

Серед друзів підлітків збільшилась частка відповідей як на варіант «жоден із них не курить» (з 30,304 % до 69,70 %, $p \leq 0,05$), так і на варіант «всі палять» (з 25 % до 75 %, $p \leq 0,01$), що може бути свідченням більшої інформованості про факт куріння однолітками. Однак, зменшилась частка підлітків, які вважають, що палять декотрі з друзів у 1,8 рази (з 64,41 % до 35,59 %, $p \leq 0,05$) або більшість у 1,3 % (з 55,56 % до 44,44 %, $p \leq 0,05$). Таким

чином, якщо проаналізувати частку відповідей підлітків на факт куріння друзів взагалі без уточнення їх кількості, то за п'ять років частка оточення курців серед друзів зменшилась у 1,8 рази (з 66,67 % до 37,84 %, $p \leq 0,05$).

Зросла частка підлітків, упевнених у своїх силах відмовити пропозиції запалити від своїх найкращих друзів у 5 раз (16,57 % до 83,43 %, $p \leq 0,01$). Позитивною зміною також є зменшення в 4,9 рази частки підлітків, які не впевнені в можливості відмовити пропозиції запалити (з 71,33 % до 14,44 %, $p \leq 0,01$) і вони є групою ризику щодо паління та визначають напрям гігієнічної просвіти.

Змінилась думка підлітків щодо оманливого відчуття впевненості на святах, громадських заходах саме курця вбік позитивного сприйняття. Зросла, у 1,7 рази, частка підлітків, які так вважають (з 36,49 % до 62,51 %, $p \leq 0,05$).

Підлітки, не залежно від року опитування, у своїй більшості вважають шкідливим паління цигарок, як у 2013 році з часткою 93,37 %, так і у 2018 році з часткою 80,6 %. Однак, у динаміці років зростає частка учнів, які не вважають шкідливим паління у 3,2 рази (з 23,81 % до 76,19 %, $p \leq 0,01$), що визначає необхідність у зміні форм подачі інформації щодо шкідливості паління.

Оманливою залишається думка про безпечність палити деякий час, що визначає когорту групи ризику майбутніх курців. Про це свідчить зростання частки підлітків, які впевнені в безпечності палити 1–2 роки в 4,4 рази (з 18,52 % до 81,48 %, $p \leq 0,01$). Однак, поряд із цим реєструється й позитивна динаміка: зменшилась частка невпевнених у безпечності паління у 3 рази (з 75,19 % до 24,8 %, $p \leq 0,01$) та зросла частка підлітків, які усвідомлюють безпеку такої можливості в 1,9 рази (з 34,02 % до 65,98 %, $p \leq 0,01$). Крім того, встановлено, що частка підлітків групи ризику за ці роки залишається незмінною 49,37 % у 2013 році та 50,63 % у 2018 році й визначає напрям просвітницької роботи.

Погіршилася ситуація з можливістю отримати інформацію про шкідливість тютюнопаління поза межами закладу освіти. Так, у 2,3 рази зменшилась взаємодія підлітків з цього питання з медичними працівниками (лікар, медична сестра) (з 70 % до 30 %, $p \leq 0,01$), у 2,5 рази – з друзями (з 71,43 % до 28,57 %, $p \leq 0,01$), у 3 рази – з членами родини (з 75 % до 25 %, $p \leq 0,01$). Однак, позитивним фактом є зменшення у 1,6 рази частки підлітків, які ніколи не отримували допомогу чи пораду з приводу позбавлення від шкідливої звички (з 60,98 % до 39,02 %, $p \leq 0,05$).

У динаміці 5 років не змінився вклад родини у профілактику тютюнопаління. Частка родин, що обговорюють це питання коливається від 49,57 % до 50,43 % та тих родин, що не приділяють цьому увагу – з 52,63 % до 47,36 %.

Прикладом тютюнопаління для учнів залишаються вчителі. Позитивною є динаміка у зменшенні частки відповідей про спостереження на території навчального закладу вчителя, який курить. Так, у 2 рази

зменшилося спостереження за вчителями-курцями кожного дня (з 66,18 % до 33,82 %, $p \leq 0,05$), у 3,5 рази – час від часу (з 77,61 % до 22,39 %, $p \leq 0,01$) та зросла частка підлітків у 2,4 рази, які ніколи не спостерігали даного факту (з 29,27 % до 70,73 %, $p \leq 0,01$). Однак, у межах закладу освіти за 5 років підвищився рівень профілактичних заходів щодо тютюнопаління, про що свідчить зростання 1,3 рази частки відповідей про проведення занять про шкідливість куріння (з 44,40 % до 55,60 %, $p \leq 0,05$).

Дієвість державних заходів із профілактики тютюнопаління підтверджує зменшення частки підлітків, які купують цигарки в магазині (з 76,47 % до 23,53 %, $p \leq 0,01$) та отримували від інших людей (з 61,90 % до 38,10 %, $p \leq 0,05$). Однак, з'явилася частка дітей, які купували цигарки у вуличного продавця (100 % у 2018 році) або кіоску (100 % у 2018 році).

Таким чином, установлені зміни вказують на ефективність упровадження профілактичних заходів щодо тютюнопаління серед учнів 11–17 років та потребують подальшого вдосконалення, яке повинно бути спрямоване на поліпшення взаємодії медичних, педагогічних працівників та родини.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок:

1. Установлено ефективність упровадження профілактичних заходів щодо тютюнопаління серед учнів 11–17 років у межах освітньої здоров'язберезувальної технології «Школи сприяння здоров'ю» закладу загальної середньої освіти за ключовими напрямками: доступ до тютюну, їх ставлення до припинення паління, пасивне тютюнопаління, роль оточення (родина, друзі, школа) у боротьбі з тютюнопалінням. Зареєстровано такі позитивні зміни: у 2,3 рази знизилася поширеність тютюнопаління серед учнів, які мали спробу паління тютюну; на 35 % зменшилась питома частка підлітків, які почали палити у віці до 10 років; у 4,3 рази збільшилась впевненість підлітків щодо шкідливості пасивного паління; у 2,67 рази зменшилася частка підлітків, які палять від 6 до 10 цигарок за день; у 2,3 рази зменшилася частка підлітків, які завжди зранку палять; у 1,8 рази частка оточення підлітка друзями-курцями; у 5 раз зросла частка підлітків, упевнених у своїх силах відмовити пропозиції запалити; у 1,3 рази зросла частка занять про шкідливість куріння в межах закладу освіти; у 2 рази зменшилося спостереження за вчителями-курцями кожного дня.

2. Виявлено підлітків групи ризику щодо тютюнопаління, на яких повинні бути скеровані додаткові профілактичні заходи. До таких підлітків відносять: підлітків без сталої звички палити (вживання менше 1 цигарки на добу), упевнених про безпечність для здоров'я палити деякий час, з відсутністю чіткого уявлення шкоди тютюнопаління та невпевнених у можливості відмовити пропозиції запалити.

3. Оптимізація заходів профілактики тютюнопаління в межах формування здорового способу життя повинна включати такі аспекти:

посилити взаємодію когорти професіоналів (лікарі, педагоги, психологи, соціальні педагоги); змінити форму подачі інформації щодо нікотинової залежності, шкідливості тютюнопаління в цілому, необхідності кинути шкідливу звичку, кроків у подоланні залежності; додатково ввести заходи щодо мотиваційно-ціннісних установок сучасного людства (негативне сприйняття курця суспільством, здорова працездатна людина – шлях до успіху та добробуту тощо); посилити психологічний супровід заходів профілактики в напрямі пошуку особистості підлітка унікальності вибору майбутнього життєвого шляху, професій, захоплення; упровадити тренінг із економіки «Планування власного бюджету», урахувавши зміну за 5 років мотиву позбавлення від паління з «турбота про здоров'я» до «заощадження грошей» (рис. 1).

Рис. 1. Сучасні тенденції профілактики тютюнопаління серед підлітків 11–17 років

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердник, О., Добрянська, О., Рудницька, О., Шевчук, К. (2017). Поширеність поведінкових чинників ризику серед підлітків України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4 (68), 3–12 (Berdnyk, O., Dobrianskyi, O., Rudnytska, O., Shevchuk, K. (2017). The prevalence of behavioral risk factors among adolescents in Ukraine. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 4 (68), 3–12).
2. Грузева, О. В. (2010). Сучасна інформаційно-освітня програма профілактики куріння серед підлітків. *Український науково-методичний молодіжний журнал*, 1, 20–27 (Hruzeva, O. V. (2010). Modern information and education program for the prevention of smoking among adolescents. *Ukrainian Scientific and Methodological Youth Magazine*, 1, 20–27).
3. Добрянська, О. В., Полька, Н. С., Бердник, О. В., Юрчук, О. М. (2012). Динаміка поширеності тютюнопаління серед підлітків (за результатами Глобального опитування підлітків 2005 і 2011 років). *Гігієна населених місць*, 59, 262–266 (Dobryanska, O. V., Polka, N. S., Berdnyk, O. V., Yurchuk, O. M. (2012). The prevalence of smoking among adolescents (according to the results of the Global Survey of Adolescents 2005 and 2011). *Hygiene of populated areas*, 59, 262–266).
4. Ільченко, С. І., Фіалковська, А. О., Іванус, С. Г. (2015). До проблеми розповсюдженості та профілактики тютюнокуріння серед підлітків середніх загальноосвітніх шкіл. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*, 1, 36–38 (Ilchenko, S. I., Fialkovska, A. O., Ivanus, S. G. (2015). To the problem of the prevalence and prevention of tobacco-smoking among adolescents of secondary schools. *Actual questions of pediatrics, obstetrics and gynecology*, 1, 36–38).
5. Калиниченко, І. О., Латіна, Г. О., Замятіна, Р. В. (2015). *Формування навичок здорового способу життя в системі «учень – вчитель – батьки» (для учнів молодшого шкільного віку): практичний посібник*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка (Kalynychenko, I. O., Latina, H. O., Zamiatina, R. V. (2015). *Formation of the healthy lifestyle skills in the system of “pupil-teacher-parents” (for pupils of junior school age): practical manual*. Sumy SSPU namd after A. S. Makarenko).
6. Латіна, Г. О., Заїкіна, Г. Л., Завадська, М. М. (2014). Проблема тютюнопаління серед сучасних підлітків. *Вісник проблем біології і медицини*, 3 (110), 193–196 (Latina, H. A., Zaikina, H. L., Zavadska, M. M. (2014). The problem of tobacco smoking among modern adolescents. *Bulletin of Problems of Biology and Medicine*, 3 (110), 193–196).
7. Москаленко, В. Ф., Гульчий, О. П., Грузева, Т. С. [та ін.] (2013). *Громадське здоров'я*. Вінниця: Нова Книга (Moskalenko, V. F., Hulchyι, O. P., Hruzieva, T. S. [et al.] (2013). *Public health*. Vinnytsia: New Book).
8. *Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік*. В. В. Шафрановський (ред.); МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України» (2016) (*Annual report on the health status of the population, the sanitary and epidemiological situation and the results of the health care system of Ukraine for 2015*. V. V. Shafranovskiy (Ed.) Ministry of Health of Ukraine, SE “Ministry of Health of Ukraine, UISD” (2016).
9. *Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік*. МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України» (2017), Київ (*Annual report on the health status of the population, the sanitary and epidemiological situation and the results of the health care system of Ukraine. 2016*. Ministry of Health of Ukraine, SE “Ministry of Health of Ukraine, UISD” (2017), Kyiv).

РЕЗЮМЕ

Латина Анна. Оценка эффективности профилактики курения на примере общеобразовательной школы.

Научной базой профилактики неинфекционных заболеваний во всем мире является концепция факторов риска, к которым относится курение как одна из важных медико-социальных проблем современности. Цель исследования – оценить эффективность внедренных профилактических мероприятий по табакокурению среди учащихся 11–17 лет на базе «Школы здоровья» в общеобразовательной школе. В данной работе нами проанализированы результаты исследований Глобального опроса подростков относительно табакокурения г. Сумы в 2013 и 2018 годах на примере общеобразовательной школы. В результате исследования установлена эффективность внедрения профилактических мероприятий по табакокурению среди учащихся 11–17 лет в рамках образовательной здоровьесберегающей технологии «Школы здоровья» по ключевым направлениям: доступ к табаку, отношение к прекращению курения, пассивное курение, роль окружения (семья, друзья, школа) в борьбе с табакокурением.

Ключевые слова: табакокурение, факторы риска, здоровье, здоровьесбережение, подростки.

SUMMARY

Latina Hanna. Evaluation of the effectiveness of preventive activities in relation to tobacco smoking on the example of the establishment of general secondary education.

Nowadays, it is an indisputable fact that seriousness of tobacco smoking is a health and social problem. According to the statistics of The World Health Organization more than one billion people in the world smoke tobacco. According to The WHO, in 2009 Ukraine has the 7th highest prevalence of tobacco smoking among the adult population in the world (26,3 %). Therefore, it is especially important to investigate the prevalence of tobacco use among teenage students who are the first at risk to engage this bad habit.

The purpose of the study is to assess the effectiveness of preventive activities in relation to tobacco smoking among pupils aged from 11 to 17 that is based on “The School of The Health Promotion” of the establishment of general secondary education.

In this work study results of the Global Youth Tobacco Survey in Sumy, in 2013 and 2018 on the example of the establishment of general secondary education were analyzed. The study was based on interviewing students of grades from 5 to 11 (11–17 years old). In 2013, 136 students took part in the survey, in 2018 199 students participated.

The effectiveness of preventive activities in relation to tobacco smoking among students of 11–17 years within the educational health-saving technology “The School of The Health Promotion” of the establishment of general secondary education was indentified in the key actions: access to tobacco, adults’ attitude to smoking cessation, passive smoking, the role of the environment (family, friends, school) in the fight against tobacco smoking.

The following positive changes were registered: the extend of smoking among young people who smoked has decreased by 2,3 times; the percentage of adolescents who began to smoke before the age of 10 has diminished by over 35 %; teenagers’ confidence towards harmfulness of passive smoking has increased by 4,3 times; the proportion of adolescents who smoke from 6 to 10 cigarettes a day has decreased by 2,67 times; the percentage of youth who usually smoke in the morning has diminished by 2,3 times; the proportion of adults’ circle surrounded by friends-smokers has decreased by 1,8 times; the percentage of adults who were self-confident to refuse the proposal to light up a cigarette has increased by 5 times; the number of lessons about the dangers of smoking tobacco within the educational

establishment has increased by 1,3 times; the monitoring of teachers who smoke has been reduced by 2 times every day.

Young people who were at risk-groups of smoking, for whom additional prevention activities should be used, were found. To these teenagers we refer: youth without a stable smoking habit, teenagers who are confident on the safety of the health to smoke for some time, young people who have a lack of clear understanding of tobacco's adverse effects and those who are unsure in the possibility to refuse the proposal to light up a cigarette.

Optimization of tobacco smoking prevention measures in the development of the formation of a healthy lifestyle should include the following aspects: to enhance the interaction of professional cohorts (doctors, educators, psychologists, social studies teachers); to change the form of submitting information about nicotine addiction, harmfulness of smoking in general, the necessity to quit the cigarette habit, steps to overcome addiction; to introduce additional improvements to values of modern society (negative perception of a smoker by a society, a healthy, able-bodied person is the way to success and welfare, etc.); to enhance psychological support of activities towards finding teenager's personality, a unique choice of the further vital way, profession, hobby; to implement an economic training program on 'The planning of its own budget', taking into account the change of the motive for getting rid of smoking from "caring for the health" to "saving money" in 5 years.

Key words: tobacco smoking, risk factors, health, keeping healthy, teenagers.

УДК 796.412+796-055.2

Анна Скидан

Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины

Гомель, Беларусь

ORCID ID 0000-0002-7270-888X

Евгений Врублевский

Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины

Гомель, Беларусь

Зеленогурский университет

Зелена Гура, Польша

ORCID ID 0000-0001-5053-7090

DOI 10.24139/2312-5993/2018.03/141-153

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ФИЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫХ ШЕЙПИНГ-ТРЕНИРОВОК ДЛЯ ЖЕНЩИН ЗРЕЛОГО ВОЗРАСТА

Цель: разработать и экспериментально обосновать методику проектирования макроциклов физкультурно-оздоровительных шейпинг-тренировок для женщин зрелого возраста. Методы: теоретический анализ и обобщение данных научно-методической литературы, ранжирование, опрос (анкетирование), педагогическое наблюдение, антропометрия, комплекс медико-биологических методов, педагогическое проектирование, педагогический эксперимент, методы математической статистики. Результаты исследования: благоприятная динамика показателей физического, функционального, психического состояния и физической подготовленности женщин в возрасте 21–55 лет. Практическое значение исследования: применение и внедрение оздоровительной методики для женщин, занимающихся шейпингом. Выводы: